

PERSPECTIEVEN OP DE WERELD

Lode Frederix, *Wereld. Over objectivisme, subjectivisme en naïviteit*, Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 2005, 87 blz., ISBN 90-441-1734-3, 12,90 euro.

In dit zeer compacte essay wil Lode Frederix filosofie als het innemen van een perspectief definiëren. Het perspectief dat hij zelf assumeert, heet *het naïeve perspectief*. Het is het standpunt van de eindige, sterfelijke, kwetsbare, behoeftige mens. Het is niet zo dat dit standpunt zichzelf voldoende is, het heeft vaak genoeg reflectie nodig. Voor de auteur is deze reflectie van existentieel-fenomenologische aard.

Lode Frederix bespreekt, na een inleiding aan de idee van het perspectief gewijd, het objectivistische perspectief (materialistisch, spiritualistisch) en het subjectivistische perspectief (idealistisch, transcendentiaal-fenomenologisch). Vervolgens maakt hij het verschil duidelijk tussen een analytische en een synthetische beschouwing. Hij eindigt met een bespreking van het 'naïeve perspectief'. Stippen we aan dat zowel het materialisme als het spiritualisme het subject afwijzen om alles te objectiveren en dat, omgekeerd, het idealisme en de fenomenologie het object afwijzen om alles te subjectiveren. Lode Frederix stelt dat een *transcendentale fenomenologie* even extreem objectivistisch is als het materialisme, beide 'stevener af op een algeheel verlies van de menselijke wereld en zelfs van de wereld zonder meer' (blz. 57).

De objectivistische perspectieven zijn niet alleen in strijd met het naïeve perspectief, ze staan ook onderling met elkaar in conflict. Een perspectief kan ook inconsequent zijn. Vele verschillen en conflicten in de geschiedenis van de filosofie, zegt Lode Frederix, kunnen teruggevoerd worden tot nu eens perspectivistische verschillen dan weer tot consequente uitwerkingen van een enkel perspectief, dit is, tot *perspectivistische verschuivingen* en tot *perspectivistische consequentie*. Een consequent objectivistische benadering van het kennisfenomeen leidt noodzakelijk tot relativisme en scepticisme. Fout hierbij is de *idealisering*. Een bepaald type van verschuiving is de *sprong* binnen één (hoger) perspectief van het ene legitieme, want relatief zelfstandig subperspectief, naar een ander subperspectief. Er is sprake van een sprong voor zover de beide perspectieven niet logisch uit elkaar volgen, maar naast elkaar bestaan, zoals bijvoorbeeld het *metafysische*, dat op het absoluut, onzintuiglijk op-zichzelf-zijnde of ware gericht is en het *positief-wetenschappelijke*, dat op het op-zichzelf-zijnde gericht is voor zover dit gebonden en relatief blijft aan en dus bepaald wordt door de zintuiglijkheid. Het leidt tot *onverzoenbare* antwoorden. Zo kan het lijken alsof bepaalde vragen nooit definitief beslecht kunnen worden. Frederix denkt aan Kant die als eerste dit fenomeen van onrechtmatige subperspectivistische ineenschuiving geanalyseerd heeft. Op de vraag of de kosmos op zichzelf altijd bestaan heeft, kan het antwoord zowel ja als neen luiden, "omdat men de kosmos op zichzelf *tegelijk* als twee verschillende dingen opvat: als een *absoluut* ding op zichzelf, dat is als het louter denkbare ding op zich of het ding in absolute of metafysische zin, dus het ding dat gedacht wordt *onafhankelijk* van elke zintuiglijke eigenschap, waardoor het antwoord *negatief* is, én als zintuiglijk-relatief of verschijnend en in die zin niet absoluut ding op zichzelf, waardoor het antwoord even noodzakelijk *positief* is" (blz. 10-11).

Een perspectief beantwoordt aan een vraag of bedoeling. Daarom stelt zich het probleem van de relevantie ervan. Maar deze vraag veronderstelt zelf reeds een

perspectief. Is dat een regressus ad infinitum? Neen, zegt Frederix, *tenzij we de theorie boven de praktijk stellen*. We moeten namelijk vanuit 'belangstellingen' vertrekken. Het objectivistische perspectief. De westerse cultuur is uit op een absoluut objectief of absoluut waar weten, op kennis van de wereld op zich. Dat kan op twee manieren gebeuren: als metafysisch perspectief of als wetenschappelijk perspectief (Frederix spreekt hier van fenomenaal objectivisme).

Het 'op zich' wordt in het metafysische perspectief opgevat als een substantie waartoe alles moet worden herleid (geest of materie). In de materialistische interpretatie doet men afstand van al onze belevingen, ervaringen of voorstellingen, die immers, vermits ze van ons zijn, niet objectief of op zichzelf waar zijn (blz. 21). De lichamelijke mens is immers begrensd en bepaald (bevooroordeeld), en deze beperkingen staan de objectiviteit in de weg, althans in de zin van *absolute* objectiviteit. Het resultaat van deze afbraak is evenwel een steeds leger of abstracter wordende kennis, "en uiteindelijk een kennis die *niets* meer inhoudt, of beter, een kennis die enkel nog de bepaling inhoudt van wat verschijnt als een *niets-voor-mij*" (blz. 22). Het is iets dat de Griekse atomisten reeds begrepen. Kleuren, smaken, geluiden zijn zintuiglijke eigenschappen, en daarom louter subjectief. Ze hangen van mij af en drukken dus niet de realiteit op zich uit. Als men er abstractie van maakt, houdt men nog wel iets over, de 'primaire kwaliteiten' (die eigenlijk de naam *kwaliteit* niet verdienen, want ze zijn kwaliteitsloos). Frederix had kunnen verwijzen naar het late scepticisme van Aenesidemus, die alle mogelijke subjectieve invalshoeken (*tropen*) aangeeft die ons van de kennis der dingen zoals ze op zichzelf zijn *afhouden*.

De algemene verklaring van deze toedracht is eenvoudig, zegt "Frederix: "het op-zichzelf zijnde is uit de aard van de zaak een *identiteit*" (blz. 23). "Identiteit betekent dat iets is wat het is enkel en alleen *door zichzelf*, dat dit 'iets' dus volledig met zichzelf samenvalt, in zichzelf berust, *zelfgenoegzaam* is". Het op-zich-zijnde is door niets anders dan door zichzelf bepaald, en daardoor heeft het geen eigenschappen, want een eigenschap is nog steeds iets anders dan het op-zich-zijnde zelf. Reeds Parmenides heeft dat ingezien. Op grond van deze gelijkshakeling van identiteit en objectiviteit kan men Demokritos begrijpen maar ook Aristoteles en Locke (met het onderscheid dat hij maakt tussen primaire en secundaire kwaliteiten). Ze maken gebruik van een variatie-argument: "*wat constant is, wat als identiteit tegenover het variabele verschijnt en met zichzelf samenvalt, is objectief ten opzichte van het variabele; het is méér zijnde dan het veranderlijke*. De variaties leiden dan ten slotte tot het inzicht dat het – *absolute* – ding op zichzelf *alle* eigenschappen zonder meer ontbeert, want elke eigenschap is nog altijd 'maar' een variatie van een te grondslag liggende substantie met een hoger identiteits-, variabiliteits- of objectiviteitsgehalte" (blz. 24). Denken we aan Kants idee dat het ding op zich onkenbaar is.

Maar de idee in haar radicaliteit is een bittere pil – ook voor de meeste fans van het ideaal van objectiviteit. Men wil per slot van rekening wetenschap bedrijven, iets over de wereld kunnen zeggen. "Weliswaar compromitteert elke inhoudelijke uitspraak het van nature op metafysica afstevende ideaal van objectiviteit of waarheid, maar in de praktijk valt het compromis mee. ... In feite hebben de filosofen snel afstand genomen van het eleatisme" (blz. 25). Dat leidt, zoals we gezegd hebben, tot het atomisme, dat een vleugje zintuiglijkheid behoudt. Frederix legt het verband met het hedendaagse atomisme. Men kan zich de vraag stellen, zegt hij (blz. 27), of het atomisme de ultieme theorie is. "Een echte objectivist zal moeten proberen om het *atoombegrip* te overwinnen. ... Het

fenomenale objectivisme (de moderne wetenschap) is op zoek naar het ultieme: het oeratoom, de oerkracht, het oerprincipe, de oerformule...". "Negatief beschouwd zijn atomisten materialistisch omgeduide en bijgevolg inconsequente, want gecompromitteerde eleaten. Maar anderzijds hebben ze hun rechtmatige plaats, want ze vertegenwoordigen een eigen 'weg' of perspectief met een verregaand identificerend en dus objectiverend vermogen" (blz. 27).

Het niet-radicalen of niet-metafysische, want van de zintuiglijkheid vertrekkende objectivisme – het fenomenale objectivisme – is noodzakelijk materialistisch. De vooropzetting is dat het bewustzijn louter materieel is. Het wetenschappelijk onderzoek kan daarom nog enkel slaan op *hoe* deze identiteit van brein en bewustzijn eruitziet. De bedoelde objectivering en identificatie gebeurt aan de hand van een analytisch en een synthetisch procédé. Beide betreffen de herleiding van de fenomenen tot hun noodzakelijke voorwaarden (blz. 35). De objectivistisch geïnterpreteerde oorzaak is niets anders dan de som van de noodzakelijke voorwaarden. Dat heet *conditionalisme*: A is voorwaarde van B, B is voorwaarde van A, A is noodzakelijke voorwaarde en voldoende grond van B.

Wat Lode Frederix zo beschrijft lijkt als twee druppels water op de hegeliaanse dialectiek die zich geformaliseerd als volgt laat verwoorden: geen A zonder B, geen B zonder A. Met als gevolg de identiteit van A en B, een identificatie die door Hegel *bedoeld* is. In zijn natuurfilosofie heeft Hegel het onder andere, als een van de etappes in dit identificatieproces, over de vraag wat er gebeurt als het regent en de grond nat wordt. Het antwoord luidt: *niets*. Want Hegel reduceert regen tot vochtigheid, de vochtigheid 'gaat' dus op de vochtigheid van de grond, en de beweging op de beweging, 'over'. Alles staat stil. Het is één blok Noodzaak. Voor Hegel is het Absolute *causa sui*, ze is de Substantie waar het objectivisme op uit is. Hegel 'maakt' het project van de westerse *theoria* "waar". Op zijn manier maakt Lode Frederix duidelijk dat het fenomenale objectivisme indien niet open dialectisch, dan toch crypto-dialectisch is.

Het laatste derde van het essay bespreekt het *naïeve* perspectief – waar het Frederix hoofdzakelijk om te doen is. Hier is het centrale begrip *levensritme* (blz. 63), afwisseling van op lichamelijke en geestelijke *behoefte* gefundeerde *belangstellingen* (blz. 63). "Het brengt een heel eigen wijze van thema- en objectbepaling voort" (blz. 63. Ik moet hier een moeilijke idee aanstippen – dat alles er voor de mens is, betekent voor Lode Frederix dat de mens tegelijk oorzaak en noodzakelijke voorwaarde van de natuur is. Dat lijkt zelf een stukje dialectiek te zijn. Ook als men beseft dat Frederix de *zin*, de *betekenis*, van de natuur *voor de mens* bedoelt, lijkt de gedachte problematisch.

*

Onze cultuur, zo luidt het, rijdt zich vast in het objectivistische perspectief. In de mate waarin we dit objectivisme waarmaken, realiseren we een *dodenrijk*, reduceren we onszelf tot dode natuur, vernietigen we de *leefwereld*. Het is een ascetisch ideaal. Lode Frederix zal hierbij aan Nietzsche denken. Maar we blijven op onze honger zitten als we zouden willen weten waarom überhaupt onze cultuur deze nihilistische weg inslaat. Waarom wordt het objectivistische perspectief boven het *naïeve* verkozen?

Als de sprong in het objectivisme begrijpelijk moet zijn, moet hij niet minstens als verleiding in het *naïeve* perspectief zelf aanwezig zijn? Lode Frederix zegt inderdaad dat de onzekerheid en het ermee gepaard gaande risico op een pijnlijke vergissing eigen aan

het naïeve perspectief wellicht de redenen zijn om het naïeve perspectief af te wijzen (blz. 78).

Dat onze cultuur het met de aanvaarding van het eindige leven moeilijk heeft, lijkt mij duidelijk. Minder evident is of de vlucht uit de eindigheid een vlucht in het niets is. Men kan immers toch maar ontgoocheld en cynisch worden, voor zover men oneindige verwachtingen koestert. Aast men niet veeleer op een (weliswaar imaginair en abstract) oneindig Leven, op een absurde Ontplooiing en Ontwikkeling, op een Vooruitgang, die nog nauwelijks, en van langs om minder, met het 'het goede leven' (in de leefwereld) te maken hebben? Als dat laatste het geval zou zijn, moet moderne wetenschap dan niet veeleer als een ontplooiingsmachine gezien worden, weliswaar met vernietigende effecten?

Willy COOLSAET (Universiteit Gent)

PERSONALIA

Willy Coolsaet is de auteur van twee recente boeken: *Op de vlucht voor de eindigheid. De ziekte van de moderniteit*, en *De hedendaagse filosofie tot het bittere einde doordacht. Afscheid van Nietzsche, Heidegger, wetenschapsfilosofie*.

Marc De Kesel is de auteur van *Eros & Ethiek. Een lektuur van Jacques Lacans 'Séminaire VII'*.

Jacques De Visscher publiceerde in 2004 *Werkwoorden van de ethiek*.

Leszek Kołakowski is de auteur van onder meer: *The Two Eyes of Spinoza*, en *My Correct Views on Everything*; in het voorjaar van 2007 verschijnt in het Nederlands: *Wilt u achteruit naar voren gaan! Essays van een conservatief-liberaal-socialist*.

Hans-Ulrich Lessing is hoogleraar aan het *Institut für Philosophie* te Bochum en leidt de Wilhelm Dilthey-uitgaven

Hubert Van Hoorde is psychiater-psychoanalyst en is hoogleraar aan de Universiteit Gent.